

УДК 343

Губанова Е. В.

УМИСЕЛ ЯК НЕОБХІДНА ОЗНАКА СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗГВАЛТУВАННЯ

Захищаючи статеву свободу і недоторканність, законодавець розцінює згвалтування як один з найтяжчих злочинів проти особи. Інакше і бути не може, оскільки статеві відносини виконують важливу роль в житті людей, впливають на рівень культури суспільства, а сама статева потреба є одним з основних життєвих інстинктів.

Суспільна небезпека згвалтування тим більше висока, оскільки даний злочин є умисним. Наявність умислу має величезне значення для встановлення суб'єктивної сторони злочину. Причому, розглядаючи склад згвалтування, зокрема його суб'єктивну сторону, ми говоримо про прямий умисел. Така позиція не оспорується в теорії кримінального права, знаходячи своє підтвердження серед науковців [1]. Винний усвідомлює, що вступає в статеві зносини всупереч волі потерпілої особи, і бажає досягнення цієї мети шляхом фізичного або психічного насильства, або використання безпорадного стану.

Стосовно злочинів з матеріальним складом прямий умисел включає свідомість суспільно небезпечного характеру вчиненого діяння, передбачення суспільне небезпечних наслідків і бажання їх настання. Прямий умисел в злочинах з формальним складом характеризується тим, що винний усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння і бажає його вчинити. Винний у обов'язковому порядку, не залежно від характеристики складів, в умисних злочинах, перш за все, усвідомлює суспільно небезпечний характер своєї дії, бездіяльності. Усвідомлювати суспільно небезпечний характер діяння це значить: 1) усвідомлювати всі ті фактичні обставини, які відповідають ознакам даного складу злочину; 2) усвідомлювати соціальне значення вчинених дій.

Отже, при згвалтуванні винний повинен розуміти, що вступає в статевий зв'язок з особою проти її волі, шляхом застосування фізичного насильства, загрози або використання безпорадного стану потерпілого. Проте норма закону, встановлюючи відповідальність за згвалтування, передбачає ряд суспільно-небезпечних наслідків, по відношенню до яких наука кримінального права допускає і інші форми вини.

Винний, скоюючи згвалтування при обтяжливих обставинах, повинен усвідомлювати наявність кваліфікуючих злочин обставин, за винятком суспільно небезпечних наслідків, відносно яких можлива необережна вина. Тобто для встановлення наміру досить свідомого допущення винним настання суспільно-небезпечних наслідків у вигляді смерті або самогубства потерпілої особи, психічного розладу здоров'я і ін. Особа нестиме відповідальність і у випадку, якщо вона не передбачало настання таких наслідків, проте повинна і могла їх передбачати [2].

Так, наявність іншої форми вини законодавець допускає і при кваліфікації діяння по ч. 3, 4 ст. 152 КК, тобто при згвалтуванні, відповідно, неповнолітнього, неповнолітньої, малолітнього, малолітньої.

Неповнолітній або малолітній – це особлива ознака, що характеризує потерпілого у момент згвалтування і що свідчить про підвищену небезпеку злочину. І кваліфікація по даних ознаках можлива у випадках, якщо винний знав або допускав, що вчинює насильницький статевий акт з неповнолітньою або малолітньою особою, а також коли він міг і повинен це передбачати [3].

Таким чином, йдеться про непрямий умисел і навіть про необережну форму вини. Проте законодавець, характеризуючи необережну форму вини, ставить її наявність в залежність від відношення суб'єкта злочину до суспільно небезпечних наслідків. Стаття 25 КК України говорить про свідоме допущення настання суспільно небезпечних наслідків, формулювання «хоча повинне і могло було їх передбачати» також відноситься до наслідків злочину. Проте вік потерпілої особи не відноситься до категорії суспільно небезпечних наслідків згвалтування, це спеціальна ознака потерпілої особи. Законодавець ніяк не визначає ситуацію, коли б при умисному здійсненні злочину винний не знав, але допускав або міг, або повинен передбачати яку-небудь ознаку вчиненого їм діяння.

Таким чином, положення Загальної частини кримінального закону не дають підстав для роз'яснень, сформульованих в Постанові Пленуму Верховного Суду України Про судову практику у справах про згвалтування та інші статеві злочини, від 27 березня 1992 р. № 4 (зі змінами від 4 червня 1993 р. № 3, 3 грудня 1997 р. № 12) «Про судову практику у справах про згвалтування та інші статеві злочини».

Питання про форму вини вивчалось рядом науковців, проте, всі вони виказували схильні позиції з приводу, що законодавче визначення необережності не дає можливості конструювати цю форму вини до інших обставин об'єктивної сторони злочинів крім наслідків» [4].

Слід згодитися з думкою В.Н. Кудрявцева, який стверджує, що «у складі умисного злочину кожна об'єктивна ознака ... усвідомлюється, у складі необережного злочину хоча б одна ознака не усвідомлюється, хоча може і повинна усвідомлюватися. Іншими словами, відсутність усвідомлення хоча б одної ознаки складу перетворює даний злочин з умисного в необережний» [5].

Існуючі думки сходяться і у тому, що подвійна (змішана) форма вини можлива лише в матеріальних складах злочину. Згвалтування ж неповнолітньої відноситься до злочинів з формальним складам. За наявності наміру відносно наслідків вчиненого (особливо тяжкі наслідки) утворює інший склад, адже про свідоме настання наслідків не може бути імови, якщо для даного складу злочину їх настання не потрібно.

Таким чином, поняття подвійної або змішаної форми вини не можуть бути застосовні до такого злочину як згвалтування. Дана проблема повинна знайти своє врегулювання в кримінально-правових нормах і відповідну регламентацію в Ухвалах Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про згвалтування».

Література:

1. Уголовный кодекс Украины. Научно - практический комментарий. – 3-е изд., исправ. и дополн. / Отв. Ред. С.С. Яценко – К.: АСК, 2003; Уголовное право Украины: Особенная часть: Учебник/под ред. М.И. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Таця. – К.: Юринком Интер, 2003; Уголовное право. Особенная часть Учебник для ВУЗов/под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамова, Г.П. Новоселова. – М., 1998.
2. П. 15 Постанови Пленуму Верховного Суду України Про судову практику у справах про згвалтування та інші статеві злочини, від 27 березня 1992 р. № 4 (зі змінами від 4 червня 1993 р. № 3, та від 3 грудня 1997 р. № 12)
3. П. 17 Постанови Пленуму Верховного Суду України Про судову практику у справах про згвалтування та інші статеві злочини, від 27 березня 1992 р. № 4 (зі змінами від 4 червня 1993 р. № 3, та від 3 грудня 1997 р. № 12)
4. Дагель П.С., Котов Д.П. Субъективная сторона преступления и ее установление. Воронеж, 1974. С. 174; Кригер Г. Еще раз о смешанной форме вины//Советская юстиция. 1967. № 3. С. 7; Злобин Г.А., Никифоров Б.С. Умысел и его формы. М., 1972, С. 43-44.
5. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. М., 1972, С. 177, 178

Пост упила в редакцию: 27.09.2006 г.